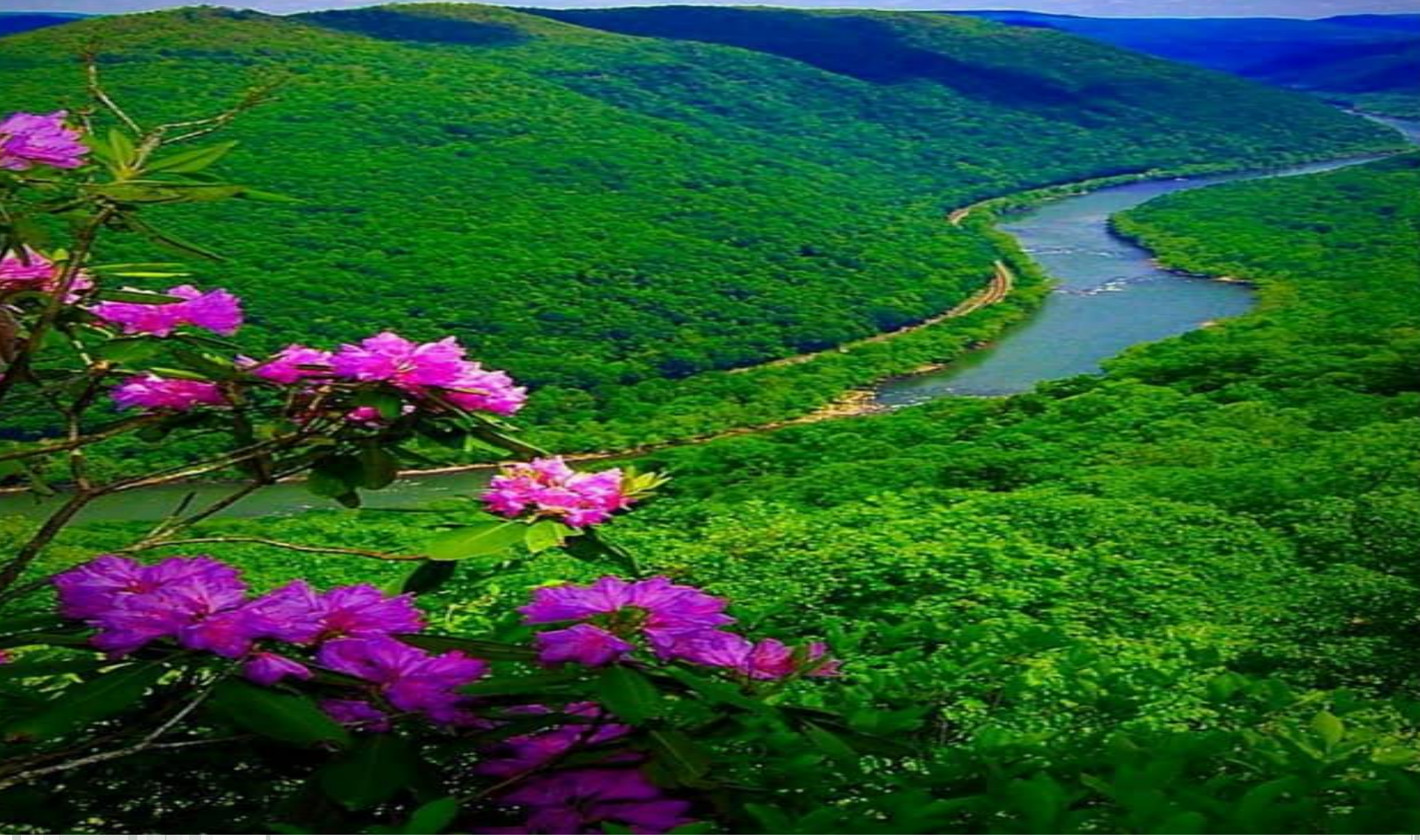

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

آموزش و پرورش

استان کرمانشاه

ناحیه ۳

تهیه و تنظیم: نرگس حقیقی فر
دبیر تاریخ ناحیه سه کرمانشاه

درس دوم

منابع پژوهش در تاریخ
اسلام و ایران دوران
اسلامی

هدف درس:

آشنایی با شیوه های سنجش اعتبار شواهد و مدارک تاریخی و
اصول مقدماتی روش های اعتبارسنجی منابع و اخبار تاریخی

مقدمه

در گذشته مورخان برای تشخیص و تعیین اصالت اخبار و اسناد (شواهد و مدارک) یک رویداد تاریخی، روش ها و فنونی را به کار می گرفتند.

با پیشرفت علم و ابداع روش های جدید علمی ، مورخان نیز روش ها و ابزارهای جدیدی را برای تشخیص و تعیین اصالت و اعتبار اخبار و منابع تاریخی به خدمت گرفتند.

در این درس با توجه به اهمیت این بخش از کار مورخان، به برخی از این روش ها و معیارها می پردازیم.

روش با همی پژوهش در تاریخ

مؤلف: دکتر محمد علی...

موضوع: روش با همی پژوهش در تاریخ

ناشر: انتشارات...

معیارهای سنجش اعتبار یک خبر تاریخی

نقد یک خبر تاریخی که در حقیقت همان اعتبار سنجی و بررسی اصالت خبر محسوب می شود، در دو مرحله انجام می شود:

الف) سنجش اعتبار و
نقد روایت کننده

ب) سنجش اعتبار و نقد و
بررسی گزارش ها
ومنابع تاریخی

عبدالحسین زرین کوب

تاریخ در قرازو

تاریخ نگاری در ایران

از آغاز دوره اسلامی تا حته معاصر

برون نوکسن انور

تاریخ نگاری در اسلام

دکتر محمد باقر میرزا...

در
مطبعه...

الف) سنجش اعتبار و نقد روایت کننده

در این مرحله، پژوهشگران و مورخان به این موضوعات می پردازند:

*ویژگی های هویتی روایت کننده خبر

*محل تولد و زندگی

*گرایشات فکری و مذهبی سیاسی

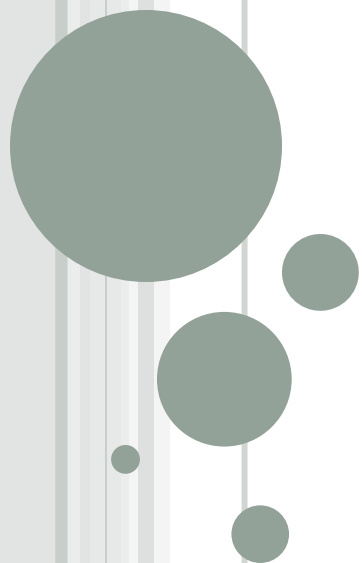
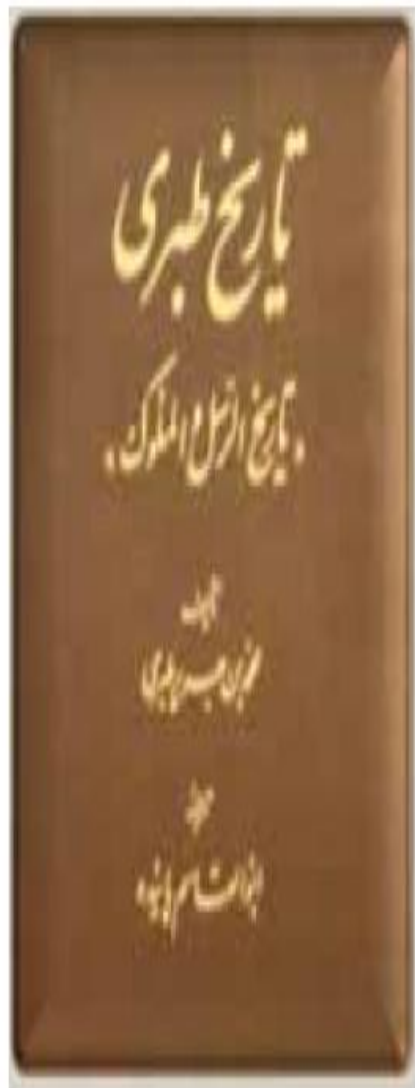
*جایگاه علمی نویسنده و راوی

*علائق و انگیزه های راوی

*فاصله زمانی و مکانی بین راوی و خبر

* آیا روایت کننده خود مستقیماً شاهد وقوع رویدادی بوده و یا خبر آن را از دیگران نقل کرده است.

* ارزش و اعتبار خبری که راوی آن خود به طور مستقیم شاهد رویداد بوده به مراتب بیشتر است.

نکته

در گذشته، برخی از مورخان مانند **مسعودی** برای بررسی درستی و یا نادرستی برخی از اخبار و گزارش های تاریخی به مسافرت می رفتند و از نزدیک مکان رویدادها را مورد مطالعه قرار می دادند.

ب) سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش ها و منابع تاریخی

۱ - مطابقت عقلی:

یکی از مهم ترین و مؤثرترین معیارهای سنجش درستی یا نادرستی یک خبر یا گزارش تاریخی بررسی مغایرت و یا عدم مغایرت آن با عقل است. مورخانی که به این اصل اعتقاد داشتند عبارتند از:

ابن مسکویه

یهقی

ابن اسفندیار

مقدسی

یعقوبی

۲) مقایسه و تطبیق با سایر منابع و شواهد:

مقایسه و مطابقت یک خبر و منبع تاریخی با **سایر منابع** نظیر اطلاعات مندرج در سایر کتاب های تاریخی و یا نوشته های دیگر مانند:

* نسب نامه ها

* سفرنامه ها

* دیوان های اشعار

* متون اخلاقی

* فتوت نامه ها

* سیاست نامه ها

روشی سودمند در جهت تعیین اعتبار اخبار و اسناد است.

۳) مطابقت با نتایج تحقیقات باستان شناسی

در سال های اخیر دانش باستان شناسی با بهره گیری از ابزارها و روش های مدرن پیشرفت زیادی کرده است و نتایج تحقیقات آن علم معیاری مناسب برای سنجش اعتبار اخبار تاریخی محسوب می شود.

نتایج تحقیقات علمی باستان شناسان بر روی محوطه ها، بناها و آثار گوناگون تاریخی به مورخان کمک می کند که اخبار و مندرجات کتاب های تاریخی را به دقت ارزیابی کنند.

سنجش گزارش‌ها بر اساس زمان و مکان

زمان و مکان دو رکن مهم یک رویداد تاریخی اند.

خبر و روایتی که فاقد زمان و مکان دقیق و مشخص باشد از اصالت و اعتبار کافی برخوردار نیست.

ارکان یک رویداد تاریخی


```
graph TD; A([ارکان یک رویداد تاریخی]) --> B(مکان); A --> C(زمان);
```

مکان

زمان

کتاب تاریخ در ترازو اثر عبدالحسین زرین کوب

۵) اعتبار سنجی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی

علوم تجربی دخیل در تعیین اصالت سنجی منابع تاریخی عبارتند از:

زیست‌شناسی

فیزیک

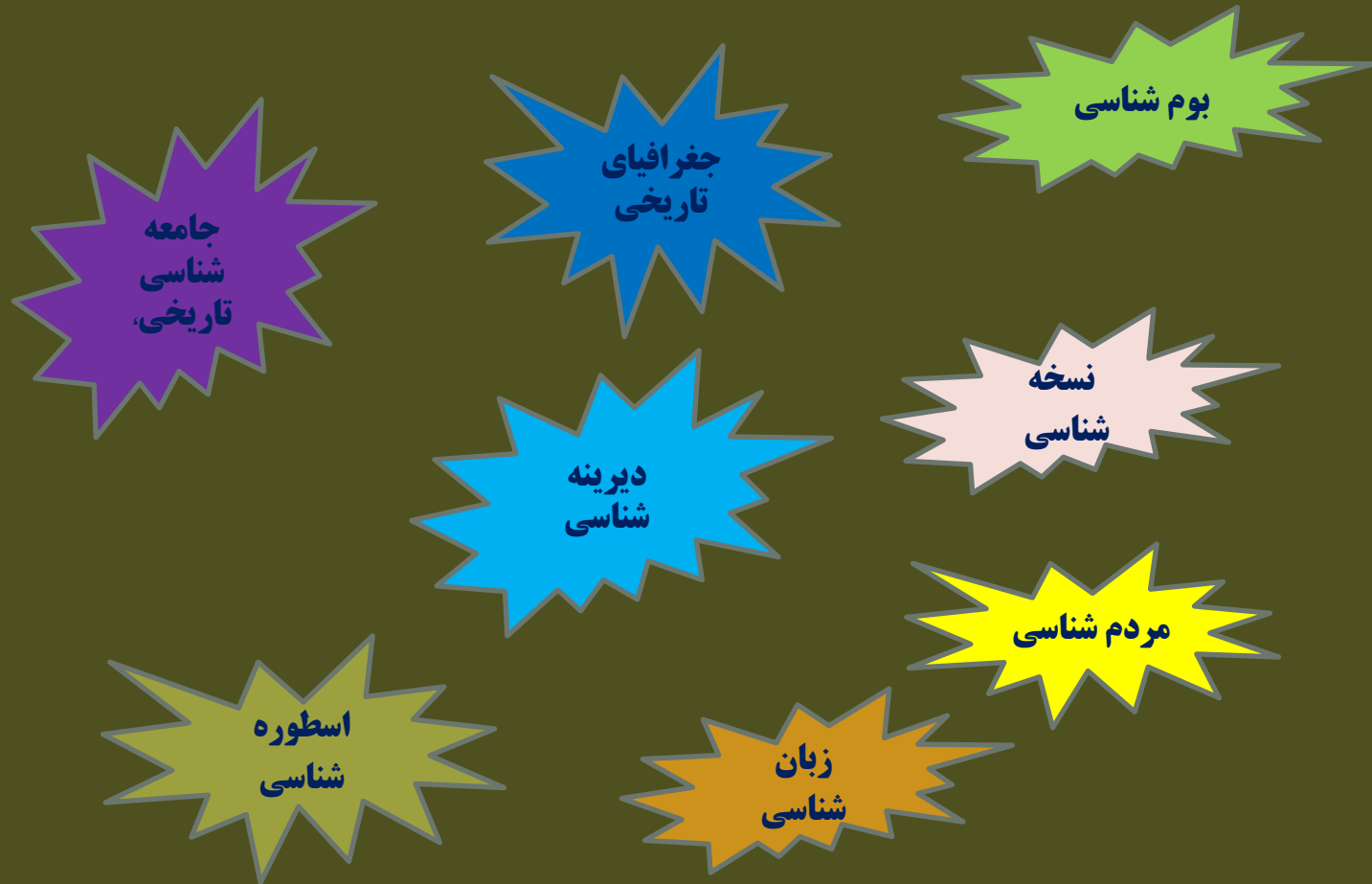
شیمی

پزشکی و و ابداع روش‌ها و ابزارهای مدرن.

همخوانی یا عدم همخوانی یافته‌های این دانش‌ها با داده‌های تاریخی می‌تواند روش مفیدی در تعیین **اصالت و اعتبار** گزارش‌های تاریخی باشد و یا اعتبار آنها را مورد تردید قرار دهد.

۶) اعتبار سنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی

علوم انسانی مرتبط جهت اصالت سنجی منابع تاریخی:

انواع روش‌های تاریخ نگاری:

تاریخ نگاری
روایی

تاریخ نگاری
تحلیلی

تاریخ نگاری
ترکیبی

تاریخ نگاری روایی

تعریف تاریخ نگاری روایی:

تاریخ نگاری روایی به نوعی تاریخ نگاری گفته می‌شود که شخص مورخ روایت‌های مختلف و متعددی را درباره یک موضوع واحد با ذکر اسناد ذکر می‌کند.

ویژگی‌های تاریخ نگاری روایی:

- * مهم‌ترین ویژگی: تاریخ نگاران هیچ گونه دخل و تصرفی در روایت‌ها نمی‌کردند و عیناً آنها را ذکر می‌کردند.
- * این نوع تاریخ نگاری در آغاز برای ثبت و ضبط سخنان و سیره پیامبر و صحابه ایشان به کار گرفته شد.
- * بعدها برای ثبت وقایع دوران‌های بعدی نیز از این روش استفاده شد.

برجسته‌ترین تاریخ‌نگار روایی

«محمدبن جریر طبری» (۲۲۴ - ۳۱۰ ق)

او برای تألیف کتاب خود اخبار فراوانی را جمع آوری کرده
او سعی داشت تعیین صحت و سقم مطالب را به خواننده واگذار کند.
از معایب این سبک از تاریخ‌نگاری :

این بود که نویسندگان به دور از هر گونه نقد و انتقاد، هیچ نظری
درباره درستی و نادرستی خبر ارائه نمی‌دادند.

نکته مثبت تاریخ‌نگاری روایی:

مورخان بعدی با مجموعه‌ای از اخبار گوناگون، درباره یک موضوع
روبه رو می‌شوند و با به دست آوردن مدارک و اسناد کافی درباره
اصل خبر قضاوت می‌کنند.

تاریخ نگاری ترکیبی

در این روش مورخ به جای ذکر همه روایات درباره یک موضوع، با بررسی و مطالعه آنها و ایجاد نوعی مشابهت و همانندی میان آنها یک گزارش واحد از آنها تنظیم می کند و از بیان ذکر سلسله اسناد و اخبار دیگر خودداری می نماید.

معایب:

در این روش مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است
امکان دارد برخی از جنبه های حادثه از چشم او دور بماند.

تاریخ رواج تاریخ نگاری ترکیبی: از اواخر قرن سوم هجری

برجسته ترین چهره های این سبک:

۱) بلاذری صاحب کتاب «فتوح البلدان»

۲) دینوری نویسنده کتاب «اخبار الطوال»

تاریخ نگاری تحلیلی

در این روش مورخان ضمن ارائه و جمع بندی ترکیبی از اخبار و روایت درباره یک رویداد، خود نیز به بررسی و تبیین علل و عوامل ظهور آن حادثه می پردازند.

طبیعی است که مورخ برای بررسی علل و عوامل حوادث به نقد منابع و روایت های خود پرداخته و بعضا منابع و گزارشات خام و نادرست را کنار بگذارد.

برجسته ترین تاریخ نگاران تحلیلی:

۱) ابوعلی مسکویه نویسنده کتاب «تجارب الامم»

۲) مسعودی نویسنده کتاب های «تاریخ بیهقی» و «مروج الذهب»

تعریف روش سالشماری

مورخان در دوران اسلامی، گزارش‌ها و نوشته‌های خود را به دو روش سال شماری و موضوعی تنظیم و ارائه می‌کردند.

روش سالشماری:

حوادث بر اساس ترتیب زمانی مرتب می‌شوند.

مثال:

طبری در ذیل حوادث سال ۶۱ ق و قیام محرم و عاشورا را گزارش می‌کند.

روش موضوعی

در روش موضوعی، یک **موضوع خاص** محور تاریخ نگاری قرار می گیرد. موضوع می تواند یک شهر، جنگ ها یا طبقاتی از مردم مثل شعرا یا اطباء باشند.

مثال برای تاریخ نگاری موضوع محوری:

کتاب مروج الذهب و معادن الجواهر، نوشته علی بن حسین مسعودی

پرسش‌های نمونه

- ۱- اعتبار سنجی خبر تاریخی براساس چه ملاک‌هایی صورت می‌گرفت؟ شرح دهید.
- ۲- سه مورد از معیارهای سنجش اعتبار منابع تاریخی را توضیح دهید.
- ۳- روش تاریخ‌نگاری روایی و ترکیبی را به اختیار مقایسه کنید.
- ۴- ویژگی‌های تاریخ‌نگاری تحلیلی چیست؟
- ۵- مهم‌ترین نمایندگان تاریخ‌نگاری، براساس موضوع محوری و تاریخ‌نگاری ترکیبی را نام ببرید.

A close-up photograph of a bouquet of daisies. The bouquet consists of several flowers in shades of pink and magenta, interspersed with a few white daisies. All flowers have bright yellow centers. The background is a soft, out-of-focus light green. Overlaid on the center of the image is the Persian text 'از همراهی شما سپاسگزارم' in a bold, dark blue font.

از همراهی شما سپاسگزارم